

Մ Ա Ս Ի Ս

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

35-րդ ՏԱՐԻ

1886 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 25

ԹԻԻ 3845

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ, ՇԱԲԱԹ 25 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ

ԳԱԻԱՌԱՑ ՎԻՃԱԿԸ

ԱՐԴԻ ԿԱՅՈՒԹԻՒՆ

ԿԵՍԱՐԻՈՅ ԱԶԳԱՅԻՆ ԳՈՐԾՈՑ

Կեսարիա միշտ կողիացեալ կ'ապրի, ազգային եւ ընդհանուր ո՛ր եւ է խնդիր զինքը չը յուզեր, չը հետաքրքրեր։ Ազգային զգացում, ազգային յառաջադիմութիւն՝ իրեն համար ոչինչ են։ Իրեն համար ամեն բան ստակին մէջ կը կայանայ։ Ո՛ր եւ է բարեւոյժը զգացում չը դրդեր զինքը, հեռաւոր ազգայնոց վիճակին տեղեկանալու բնաւ փափաք չ'զգար։ մայրենի լեզուին ուսուցման համար իրական քայլ մի անդամ առած չէ, եւ ինչ որ էր՝ երեւոյժն ուսման չէ եւ այսօր։

Ազգային վարչութիւն։ Կեսարիա Սահմանադրութիւնը մտած է անուամբ եւ ժողովները կազմուած են առ երեւոյթս նորա տրամադրութեան համեմատ։ Ամեն բան իրենց հաճոյից համեմատ կը կարգադրեն եւ ցաւալի է ամենեւ թաղմիցս որ, ամենէն կենսական խնդիրներ վտանակ ժողովոյ ժամանակը դրուելու պատճառ կը լինին կռուոյ եւ հակառակութեան։ Քաղաքական ժողովոյ անդամը, որը Կեսարիոյ մեծատուններէն առնուած են ընտրանօք երկու կուսակցութիւններ կը կազմեն։

Այս ժողովը վերջին երեք ամիսներու միջոցին զբաղեցաւ Առաջնորդական ընտ-

րութեան խնդրով, եւ որովհետեւ երկու կուսակցութեանց շահերը չէին կրնար միանալ, ոչինչ օգուտ ունեցաւ։

Տնտեսական խորհուրդ մ'ալ ունինք, որոյ անդամք միայն վարժապետաց ամսականները կրճատել զիտեն։ Անդամներէն իւրաքանչիւրը շատ լաւ գիտէ իւր շահուն դպչելիք կէտերն եւ ըստ այնմ կը անօրինէ։ Տարիէն տուելի է որ խեղճ վարժապետաց ամսականները շատ անկանոն կերպով կը վճարուին, եւ ո՛չ որ զո՛հ ընել կրցած են։ Եւ այս յատուկ նպատակաւ զոր պիտի պարզենք ապա։

Կրթական խորհուրդ եւս ունինք որոյ անդամ են Կեսարիոյ բոլոր քահանայք։ սոցա եւ ո՛չ մին զիտէ իրեն պարտաւորութիւնն եւ պաշտօնն, եւ զարմանալի չէ, քանզի հացի խնդիրը միշտ իւր դժնացուցիչ լուծումը չ'ստանար ամեն ատեն։ Թէեւ անկար եւ անկարող՝ բայց մեր Կրօնական ժողովը միշտ փափուկ խնդրոց հետ կ'ըլլար եւ ամեն բան, առանց բացառութեան, կը լինցնէ ի մեծ հաշիւակցութիւն ժողովրդեան եւ օտարազգեաց, որով պատճառ կ'ըլլայ հաւատարմութեանց եւ այլ անպատեհ իրաց։ Անցողակի յիշենք վերջին ժամանակուան ամուսնական դաշիւակցալից դէպքերն, որոյ պատճառ տուաւ իրեն անհեռաւորութիւնն։ Եւ արդէն չենք կրնար բան մը յուսալ այսպիսի ժողովէ մը, որմէ հրաժարած են պատուախնդիր քահանայք, եւ մնացած են այնպիսիներն՝ որոց մէկը բիշ ժամանակ կայ որ Փրկիչէն եկաւ, միւսըն՝ անուանի է սովելոց սնտուկէն առած տասանորդին պատճառաւ, մէկ ուրիշ խեղճ է եւ բան մը չը հասկնար։

Ուսումնական խորհուրդը չ'ունինք, (թէպէտ ուսումնական անձինք եւս չ'ունինք) :

Երեք եկեղեցիք ունին զատ Թաղական խորհուրդներ, որք կը տնօրինեն իրենց ընտրեալ եկեղեցեաց ներքին գործերն : Ս. Սարգսի եկեղեցին երկու տարիէ ի վեր ի հիմանց շինուիլ սկսած է եւ հինգ հազար ոսկիէն աւելի ծախսուած եւ հազար ոսկեոյ չափ ալ կարծենք թէ պարտք գոյացած է, եւ դեռ չէ լնցած մէկ մասն, այն է ներքին գործերն : միայն չորս պատը շինուած է : Ս. Աստուածածնի եկեղեցւոյն զմէջին եւ արաքըն քանի մը կողմերը շինուած են, թէ եւ ոչ բոլորովին : Թաղական խորհրդոց ցոյց տուած աշխատութիւնը յանհունս համակրելի եւ գովելի է :

Ասոնց շինութեան եւ նորոգութեան պատճառաւ դպրոցական գործերն չափազանց փնտաւեցան :

Կըթական խորհրդին միշտ անլոյծ պիտի մնայ ի մեզ : Ազգային լեզուն եւ ազգային դրականութիւնն անուամբ միայն մուտ գտած է դպրոցներուն մէջ. աւետարանի բառական թարգմանութենէն եւ Գործոցէն զատ բան մը չ'ունինք : Ի՞նչ կրնանք յուսալ այնպիսի տեղէ մը ուր հազար տուն մէկ հայերէն լրագիր մը կ'իյնայ. քանզի երեք հազարի մօտ հայաբնակ քաղաք մը՝ ազգային ֆէյ օրաթերթ մը եւ մի քանի տղայոց լրագրեր կուգան (երկու Բուրս. Մանկանց, մէկ Արեւելք) :

Կան ի Կեսարիա ընկերութիւններ, որք նպատակ ունին քարոզել, երբեմն ուսումնականաց, երբեմն բողոքականաց կամ հռոմէականաց հակառակ : Այսպիսի ընկերութիւններ կը կազմուին տարին մէկ քանի անգամ եւ փոխելէն ու փոխուելէն յետոյ, ահա՛ ուրիշ մ'ալ կը հիմնեն, որ իւր կարգին կը լուծուի ուրիշի մը տեղի տալու համար :

Գանք թուել դպրոցներն եւ պաշտօնեայները :

Ս. Աստուածածնի եկեղեցւոյ ծխական վարժարանն, ունի 120 աշակերտ, նաեւ ունի հինգ պաշտօնեայներ, որոց ամսական կը տրուի $250 + 450 + 200 + 100 + 50 = 1,500$:

Ս. Սարգսի ծխական վարժարան. թիւ

աշակերտաց 150, թիւ պաշտօնէից 4, ամսական ծախք $250 + 200 + 75 + 50 = 575$:

Ս. Լուսաւորչի ծխական վարժարան. թիւ աշակերտաց 95. թիւ պաշտօնէից 5. ամսական ծախք $500 + 150 + 90 + 75 = 615$:

Ասոնցմէ զատ մասնաւոր դպրոցներ եւս կան թուով երեք, որք վերիններուն վրայ առաւելութիւն մը չեն ցուցներ, եւ ուր կը յաճախեն 150-200 մանկունք : Սոյն վարժարանաց մին Ս. Սարգսի եկեղեցւոյն կից է. միւսին վարիչն է Տ. Մարտիրոս Կ. Նիկողոսեան իսկ միւսինն Ալակէօղեան :

Ազգականց համար երկու վարժարանք կան, մէկն ուղղակի ազգային սնտուկէն կը կառավարուի. ունի 170 աշակերտուհի, երկու վարժապետ և երկու վարժուհի. վարժապետներէն մին կ'առնու 300 եւ միւսն 250 դհ. իսկ վարժուհիներն 75 ական դուհեկան : Միւսը բողոքական թաղը բացած է «Հոգեւորաց» կամ «Տիկնայց Պարզասիրական» ընկերութիւնը յորում կան 65 աշակերտք. երկու վարժուհիներ ունին. ամսական ծախքն է 150 դհ. :

Դպրոցներուն համար պաշտօնին հմուտ, բարոյականի տէր եւ դիտուն անձինք այնչափ չեն փնտռուիր, որչափ աղէկ ձայն ունեցող, շարժներ եւ նոր նոր թիւրքիներ, կաղէներ գիտցողներ :

Ընկերութիւններ. — Ընկերութիւններ շատ կազմուած են Կեսարիա, բայց շատերը կարճատեւ եղած են. ասոնցմէ մին է, «Կրթասիրաց» ընկերութիւնն, որ հինգ տարի առաջ կազմուեցաւ, նպատակ ունենալով Կեսարիայ մէջ բարձրագոյն դպրոց մը կառուցանել. թէ՛ Պոլիս եւ թէ՛ հոս գրանուղ Կեսարացիք մեծ աշխուժիւ սկսան եւ տարի մը շարունակեցին, բաւական բաժանորդներ գտան, որք շարաթական մը կը վճարէին, բայց երթալով ցրտացան, եւ վերջապէս բոլորովին ձգեցին : Ետքը ընկերութիւնը կրօնական կերպարանք ստացաւ, ուր Ուսումնասիրաց անուն ընկերութեան մը դէմ կը քարոզէր վարժապետ մը եւ երբեմն քահանայ մը. իսկ յետոյ ընկերութեան ժողովներն ալ զաղարեցան : Այս ընկերութեան ստակը մասնաւորաց վրայ կը մնայ եւ միայն յիսուն ոսկեոյն տեղը յայտնի է,

գոր ընտրելի առաջնորդին ճանապարհի ծախսուց յատկացուցած են :

« Հոգեւորաց » ընկերութիւն . Այս ալ կիրակի օրերը քարոզելու համար հաստատուած է , ուր կը քարոզէր երբեմն Տ . Մ . հայր Նիկողոսեան , ուր կը ժողովէին 150-200 հոգւոյ չափ , բայց հիմա աս ալ չը շարունակէր : Իւր ունեցած դոյզն զրամագլխով դպրոց մը բանալ եւ շարունակել կը խորհի . եթէ կարենայ . . . :

« Աւսումնասիրաց » ընկերութիւն . Ազգ. մեալ տառն եւ հինգ տարիներէ ի վեր , մեր ընկերութեանց ամենէն երկարակեացը : Նըստատակ ունի կիրակի օրերը քարոզութիւններ ընելով ժողովուրդը լուսաւորել : Իրենց նախագահն է Տոբթօր Ամէրէցեան որ ըսկիզբէն ի վեր կը կառավարէ զիրենք : Սոյն ընկերութիւնը միշտ հալածուած է եւ կը հալածուի իրրեւ բողոքական . քանզի անոնց պէս կը քարոզեն , կը կարդան եւ կ'աղօթեն : Թէ եւ կամաց կամաց սկսաւ բայց հիմա հինգ հարիւր հոգւոյ չափ անդամ ունի , որք ամեն կիրակի իրենց ժողովատեղին կ'երթան քարոզ լսելու եւ երգելու :

Գործն եթէ միայն հոս մնար այնչափ միաս չ'ուէր . բայց ասիկայ այսօրուան օրս նոր բաժանում մը եղած է , բողոքականութիւն , հռովմէականութիւն եւ լուսաւորչականութիւն , զի այս վերջին անուամբ մկրտած են զիրենք : Սոյն կրճիւր վերցնելու համար թէ՛ Առաջնորդն եւ թէ՛ Ազգային ժողովիս մեծ եւ ծայրայեղ միջոցներու գիւտած են , բայց հետեւանքը միշտ ախար եւ դառն եղած է , եւ ասորիւն տւելի հաստատած եւ խոր արմատներ ձգած է :

Աւելի իւր յատուկ ազդկանց եւ մանչերու դպրոցներն . իրենց նախագահն Ամերիկա զրկեցին ուր քարոզչութեան եւ բժշկութեան ուսումները սորվելով եկաւ . նաեւ իրենց անդամներէն մին զրկեցին Եւրոպա ուր կը կրթուի իրենց վարժապետ ըլլալու համար . իրենց վարժուհին ևս բարձր դպրոց մը զրկած են , որպէս զի աւելի յարմար ըլլայ իւր պաշտօնին : Աճուրդ թէ օգտակար եղած է Աեսարիոյ , նախ՝ երիտասարդներն կ'զգուշացնէ , կ'ըսեն , չարութիւններէ եւ անբարոյականութենէ եւ աս-

նոնց սուրբ զիրք կարդալ կը սորվեցնէ . երկրորդ՝ Աեսարացի կիները կրթած է , անոնց ուսուցած է թէ ինչպէս մայրեր պէտք են ըլլալ :

Ինչ որ ալ ըլլայ մեզի համար նոր բաժանում մ'է :

« Աղքատաց Հոգաբարձութիւն » անուն կազմակերպութիւնը գովելով կը հռչակենք աստ : Յիշեալ կազմակերպութիւնը նպատակ ունենալով Աեսարիոյ աղքատներն եւ չքաւորները հոգալ , զանոնք կերակրել եւ անոնց դործ գտնել , հիւանդները խնամել եւ թշուառները մխիթարել ամեն կողմանէ միշտ համակրանք կը գտնեն :

Ինչպէս որ կ'երեւայ , մեր մէջ բոլոր ընկերութիւնք կրօնական նպատակաւ հիմնուած են եւ կրօնական նպատակաւ քանդուած . մեր վերջինները միայն թուեցինք , կան նաեւ անկէ առաջ կազմուածներ , որք մեծամասնութեամբ , բողոքականութեան դէմ թուումը կանգնելու նպատակաւ հաստատուած են , բայց դժբաղդաբար աճելուն եւ զարգանալուն պատճառ եղած են :

Այս գործին մէջ մեր կանայք եւս բաժին ունին , իրենք ալ կազմած են « Պարզասիրական ընկերութիւն » անունով ժողով մը . երկու նպատակ ունի , առաջինը՝ կիրակի օրերը մէկտեղ գալով Ս . Գիրք կարդալ եւ քարոզել է . ասոր համար կը ժողովին եկեղեցիներն եւ իրենցմէ մէկը կ'ենէ ատենալը , ժամ մը , ժամուկէս կը խօսի շարունակ եւ միւսները կը լսեն « մեզա ասվազ » բացագանչելով . ամիսը կամ երկու ամիսն անգամ մ'ալ քահանայներէն մին կը հրաւիրեն , որք տեսնելով որ տիկնայք անգամ սկսած են գործունէութիւն ցուցնել մինչդեռ իրենք մեռելի պէս կը ննջեն , անպէտ եւ անիմաստ խօսքեր մրմնջելով կը նստին եւ կանանց վրայ տեսնուած աւիւնին կէսն անգամ իրենց վրայ չեն ցուցներ : Երկրորդ նպատակն է՝ անպէտ դարձերէ պաճուճանքներէ զգուշացնել գեղեցիկ սեռն . եւ սիրելի է տեսնել որ այս երկուքին մէջ եւս յաջողած են : Կիրակի օրը յետ պաշտաման սովորութիւն ըրած են պնակ շրջեցնել , որմէ եղած հասոյթը վերեւ յիշուած դպրոցին յատկացեալ է :

Գաղթականները մի քանի տարիներէ ի վեր արտասովոր կերպիւ բազմացած է, որով տարին 100-120 ընտանիք կը դադրեն եւ կ'երթան հաստատուիլ ուրիշ տեղեր : Այս յառաջ կուգայ կեսարիոյ մէջ գործող նուազութեան եւ առեւտուրի անկեալ վիճակէն, որով կը պարտաւորին տեղացիք իրենց անով տեղով իրենց գործող աւելի յարմար տեղ մը երթալ : Այսպէսով ինչպէս բարոյական նոյնպէս ալ նիւթական կերպով կեսարացիք միշտ կը տուժեն :

Ազատամբ եւ անազան ամուսնութիւնք եւս ուշադրութեան արժանի են . կեսարացի արք շատ ուշ կ'ամուսնանան եւ երբ ամուսնանան շատ երիտասարդ կանանց հետ կամ մատաղ օրիորդաց հետ կ'ամուսնանան, Հազուադէպ բան մը չէ եւ գրեթէ հասարակ է տեսնել 40-45 տարեկան այր մը 10-15 տարեկան մանկամարդներու հետ ամուսնանալը տեսնել, որք բարոյապէս եւ ֆիզիքապէս մեր անկման պատճառ կը լինին :

Բողոքական ազգայինք կան ի քաղաքին 140 տան չափ . բաւական պատուաւոր դիրք բռնած են եւ սիրով են ազգայնոց հետ : Նրեան տարիներէ հետէ սկսած են աստ : Կան երկու Ամերիկացի Միսիոնարք որք իրրեւ կրթասէր եւ հայասէր համբաւ չեն վայելեր : Կեսարացի բողոքականք ազատ են Միսիոնարաց լուծէն . իրենց քարոզչին համար կուտան տարին եօթանասուն ոսկի : Ունին երկու մանչերու դպրոցներ . մին վերածեալ է բարձրագոյն վարժարանի ուր դաս կը տրուին ալճեպրա, երկրաչափութիւն, եռանկիւնաչափութիւն, աստեղագիտութիւն եւ անգլիերէն եւ . թիւ աշտակերտաց 40, տարեկան ծախք 50 ոսկի : Աղջկանց համար ունին վարժարան մը . թիւ աշտակերտահետց 60, տարեկան ծախք 55 ոսկի, միայն վարժուհի մը եւ օգնական մը ունին :

Սոցա երիտասարդք եւս ունին ընկերութիւն մը հոգեսիրական նպատակաւ : Բողոքական երիտասարդք իրենց կրթութիւնը կը կատարելագործեն երթալով Այնթապու կամ Մարզուսնու գօլճներն :

Հոռվմէական հայք կան 40 տուն . Հրառվմէականութիւնն սկսած է քսան եւ վեց տարիէ ի վեր Պօղոս վարդապետ Էմմանուէլի ձեռամբ որ ո'չ միայն քարոզութեամբ այլ եւ դրիչով կը ճգնի եւ արդէն մեծ մեծ հատորներ հրատարակած է : Ժամանակ մը Վենետկոյ Միսիոնարեանք եւս մասնակցած էին ասոր գործունէութեան : Մինչեւ վերջերս կաթոլիկութիւնն զգալի յառաջադիմութիւն մը ըրած չէր : Զիզվիթներու քաղաքս դալէն ի վեր մեծ միջամ ստացած է . սոցա ստակն աւելորդ է ըսել որ, չահասէր Կեսարացոց հրապոյր մի է . ե իրենց հաստատած դպրոցաց մէջ թէեւ անուամբ միայն եւ ոչ իրական գաղղիներէն եւ ուրիշ առաւելութիւն մը : Պօղոս վարդապետ Էմմանուէլ միշտ արդարութեան պալատն է . որովհետեւ մենք հոն ո'չ Առաջնորդ մը եւ ո'չ փոխանորդ մը ունինք, բնականապէս յիշեալ վարդապետին ծուղակը կ'լինան, որ շատ լաւ գիտէ մարդոց տկար կողմը : Երեք Զիզվիթ հայրեր կան եւ երկու հայ վարդապետ . այժմ կը շինեն դեռ իրենց փառաւոր եկեղեցին որ 14-15 տարիէ ի վեր արգիլուած էր ինչ ինչ պատճառներով : Իրենց դպրոցներուն մէջ կան 150 աշակերտք, ունին վեց պաշտօնեայներ, որք անձնուէր կ'աշխատին :

Բողոքական Միսիոնարք ալ Թալասու մէջ ունին գիշերօթիկ վարժարան մը ուր կան քսան գիշերօթիկ հայ-բողոքական աղջիկներ : Լակ կրօնական նպատակ ունի :

Վ.ՏԱՐԱՆԳԻՆ

ԵՐԿՈՒ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐ

Ա .

ՄԱՏԻՆ ՏԵ ՄԱՐԹԻՆԵԱԳ

(Շար . նախորդ թուէն)

Նրկնից մահկանաւ մի կտորին մէջ, հողմոց քմահաճութեամբ շինուած, դեղնափայլ եւ նաղեղաճեմ լուսինն երկնային չուն կը շարունակէր յարընթաց :

Մատենն և Բօլ լռիկ մեծիկ կը կենային :
— Արքանայ, մրմնջեց Տիկին տ'Օրչան, Ռօպէրին վրայ հետադռնիչ ակնարկ մը ձգեւէ վերջ :

— Այնպէս կը կարծեմ, պատասխանեց տը Պրիվ, նոյնպէս ցած ձայնիւ :

Բնական սենեակներն լուսակալով մը միայն լուսաւորուած էր :

Իւզն հատաւ : Խանձոտեալ պատրոյգը վերջին հեծուկը լսել տալով, ժանտաբոյր հոտ մը քանի մը բոպէ օդը թռնաւորեց, եւ խաւարը տիրեց :

Մատենն զիցուք թէ հոգածութեամբ, դիցուք թէ Ռօպէրին ճշմարտիւ նիրհելուն ապահով ըլլալու համար, կամայեցուկ մը ձեռքն ամուսնոյն կուրծքին վրայ տարաւ եւ անշուշտ մի և նոյն նպատակաւ Բօլին ձեռքն ալ եկաւ իրենին անդ միանալ :

Յայնժամ այս երկու ձեռքեր մթութեան մէջ միմեանց հպեցան, եւ յետոյ մատունը բացուելով իրարու վրայ վերտին փակուեցան սերտ եւ արեցեցիչ սեղմամբ մը :

Երկար ժամանակէ հետէ Բօլ, մոռնալու համար ըրած բոլոր ճգանքն հակառակ, կը մտածէր այն բաղկին՝ ոյր կը վերաբերէր այս ձեռքն եւ ոչ միայն այս ձեռքին այլ այն մարմնոյն բովանդակ՝ որուն ամենադոյզն կատարելութիւններն էին այս ձեռքն ու թեւ, արդէն ինքնին հրաշակերտ :

Սէրն ալ արեցեցութեան պէս իւր աղէտալի վայրկեանն ունի, յորում հզօրագոյն քան զգաւորութիւնն մենիկ կը կառավարէ, առանձինն կ'ստաջնորդէ :

Բօլ՝ սիրով խելայեղ՝ անձնատուր եղաւ զգալով թէ Մատենն անուամբ այդ տոգոյն եւ սիրահայեաց կիներ իշխած էր իւր վրայ : Խօսիլ ուղեց, բայց Մատենն գուշակելով նորա միտքն, իւր միւս ձեռքով, նոյնպէս հրակէզ, Բօլի բերանը գոցեց :

Դեռատի սպային շրթունքն անմիջապէս փակեցան Մատենի մատանց վրայ : Եթէ այդ պաշտելի ձեռք ատրուչէ կրկաթէ խկ լինէր, Բօլին բերանն երբեք չը պիտի կրնար թողալ զայն :

Մատենն սրտայուզութենէն չուժաթափ՝ հառաչ մ'արձակեց : Գլուխը նուաղօրէն խոնարհեցաւ երկտասարդ ծովափային ուսին վրայ՝ որով այս վերջնոյն թուեցաւ թէ

ամբողջ մարմինն հեշտութեանց լողաբանի մը մէջ կը խորասուզուէր :

Սյս վայրկեանէն Բօլ որոշեց ոչ եւս մեկնիլ :

Հետեւեալ օրը սակայն, որոշմունքը ճիւղալային երեւցան իրեն. կը սիրէր, կը պաշտէր զՄատենն, կատկած չ'ուէր աղօր, ըստ որում նա էր միայն տիրուհին իւր սրբտին եւ իւր խոհերուն, եւ ինչ որ կ'ընէր անտի հեռացնելու համար զայդ կին, կարծես թէ ա'լ աւելի կը տիրապետէր անդ, առաւել բացարձակօրէն եւ առաւել զօրութեամբ. եւ Մատենն Ռօպէրի կիներն էր, իւր լուսագոյն եւ մոտեմագոյն բարեկամին, զրեթէ եղբօր :

— Ո՛հ, պիտի խոյս տամ անկէ, կ'ըսէր իւրովի : Եւ մեկնելու պահուն անյալթելի զօրութիւնն մը զինք յամարանոց կը քննէր, և զՄատենն տեսածին պէս՝ որ խանգաղատալի կը նայէր իրեն, կը մոռնար իւր աղնիւ եւ օրինաւոր որոշմունքն :

Հուսկ ուրեմն սկսաւ ինքզինքը չքմեղել : Ինչ անիրաւութիւն կ'ընէր տ'Օրչանի նորա կինը սիրելով : Սյս սէրը միշտ պլատոնական չը՝ պիտի լինէր : Եթէ, մինչեւ իսկ զանհնարինն ի հաշիւ առնելով, Մատենն պահ մը փորձէր որ իւրեանց սէր միայն սլաքունական չը մնայ, բուսական կրող եւ բաժնութիւն չէր զգար յանձին՝ զՌօպէր երբեք չը մատնելու համար : Մանաւանդ թէ կըրնա՞ր այս վերջինը թողուլ բժշկութեան տառաջ : Իւր անբացատրելի փախուստ տ'Օրչանի չը՝ պիտի տային անորոշ կասկածներ՝ որք կրնային Մատենի եւ նորա միջեւ գտնուած բարեք ներդաշնակութիւնը խզել :

Բօլ ասոնց ամէնն եւ տակաւին շատ ու շատ ուրիշ բաներ ըսաւ իւրովի, եւ հուսկ յետոյ չը մեկնեցաւ, նախարարութենէն արձակուելի երկարում մը խնդրելով՝ որ դժբաղդաբար շնորհուեցաւ իրեն :

Ռօպէրին բուժումը շատ արագ եղաւ : Վիրաւորեալին անկողնոյն վրայ Բօլի Մատենի ձեռքը բռնեցն ութ օր վերջը տ'Օրչան ոտքի վրայ էր :

Առաւօտ մը, հեռադրական նամակ մը հասաւ : Տիկին տ'Օրչանի մօրաքեռորդին յՕրչան վախճանած էր յանմարտութենէ, ճշմարիտ անձնասէրի մը պէս :

— Վաղը պիտի մեկնիր, ըսաւ, անմիջապէս Ռօպէրտ առ Մատլէն, երթալ քու ազգականիդ մատուցանել մեր վերջին պարտաւորութիւնները :

— Շատ լաւ, բարեկամս, պատասխանեց Մատլէն :

Բօլ առ Պրիվ՝ որ անդ կը գտնուէր, տ'Օրչանի իւր կնոջ այս որոշմանը հաղորդած ժամանակ, սաստկապէս տոբուկեցաւ . բայց Մատլէնի մէկ ականարկը վաղ իսկ դուարութացուց նորա դէմքն : Այդ ականարկ յստակօրէն կ'ըսէր իրեն .

— Հանգարտ եղիր, մինակ պիտի մեկնի :

Այս խոստման հակառակ տը Պրիվ գիշերն աննկարագրելի անձկութեամբ մ'անցուց : Ռօպէրտ ի վաղիւ պիտի մեկնէր : Մատլէն ալ պիտի հետեւէր անոր : Ո՛հ, անշուշտ բնաւ չէր կասկածեր՝ որ սիրուհին, ամուսնոյն հետ չ'երթալու համար պէտք եղածն չ'ընէ, սակայն պիտի յաճողէր : Պատրուակ մը պիտի գտնաւոր չը մեկնելու համար : Ռօպէրտ յոյժ եւ յոյժ կը սիրէր զիւր կին եւ անշուշտ պիտի պահանջէր՝ որ իրեն ընկերանայ : Ի՞նչ կ'անցնէր ընդ մէջ Ռօպէրտի եւ Մատլէնի : Այդ վերջինն արդեօք յաճողած էր արդէն : Ի՞նչ կը պատահէր վերջին վայրկեանին :

Տը Պրիվ այս այլազան հարցումները կ'ընէր իւրովի՝ ոյք յայնժամ անլուծելի էին իրեն համար, եւ թէպէտ ի բոլորէ սրտէ կը փափաքէր որ ոչինչ չը գար խանգարել Մատլէնի ծրագիրներն, սակայն տարօրինակ սարսափ մ'ալ կ'զգար, Ռօպէրտի բաժանուածն վերջ Մատլէնի հետ ինքզինքն առանձին տեսնելով :

Երբ ի վաղիւն Բօլ զՄատլէն տեսաւ, Ռօպէրտ ձեռքը փոքրիկ պայուսակ մը, առանց իւր կնոջ, ի կայարան երթալ կը պատրաստուէր Փարիզի կառախումբն անհետ համար :

— Գո՛հ էք, հարցուցին Բօլի՝ Մատլէնի աչքերն :

Բօլ իրեններն վար առաւ :

Ամթանհար կ'ընէր զինք զգացած ուրախութիւնն՝ զոր չէր համարձակեր արտայայտել :

Մատլէն եւ Բօլ տ'Օրչանի ընկերացան մինչ ի հանգրուանն : Երբ յաւաք անկան Բօլ ի զուր միտքը կը յողնեցնէր դուշակելու թէ

ի՞նչ ճարտար հնարքով մը Մատլէն կրցած էր համոզել զՌօպէրտ մինակ երթալու :

Սակայն ազիէ դիւրին բան եղած չէր . վարպետութեամբ օգնութեան կոչուած գլխացաւ մը, յուրելով տղորդաւորային քաղաքի մը մէջ ննջեցեալին տունը, առանց բամբասանաց տեղի տալու ներկայանալու համար պէտք եղած սգոյ հագուստին պակասութիւնը, բաւական եղած էին :

Բաժանման վայրկեանը հոսաւ . տ'Օրչան ողջագութեամբ դիւր կին :

— Առ ընդ հուպ, ըսաւ, եւ յետոյ առաւ Պրիվ դառնալով :

— Բեզ՝ կը յանձնեմ Մատլէնս, կրկնեց նորա ձեռքը սեղմելով : Տէր Աստուած, ո՞ր չափ պաղ են ձեռքերդ :

— Բան մը չէ, քնտ, դնա՛, ժամանակ չ'ունիս :

Ռօպէրտ կառախուցի մը մէջ տեղաւորուեցաւ . եւ կառախումբը մեկնեցաւ : Տ'Օրչան դէպի դռնակը ձգելով, գորովալիբ եւ վստահանիրտ, միամտօրէն թաշկինակը կ'երեւոյնէր մինչ յայն կոր ուղին՝ յորում կինն եւ բարեկամն ոչ եւս կը տեսնուէին իրեն :

Մատլէն այս վերջին մնաս բարովին ալ նոյնպէս պատասխանեց :

Բօլ անշարժ մնաց մինչ յայն վայրկեան՝ յորում կառախումբն կատարեղապէս աներեւոյթ եղաւ . չը գիտնալով ի՞նչ կերպարանք առնել Տիկին տ'Օրչանէ ծածկելու համար այն սրտայուզութիւնն՝ որոյ ճարակ կը լինէր, սկսաւ քայլել :

— Տեսներ, մըր կ'երթաք այսպէս, հարցուց Մատլէն :

Տը Պրիվ կանգ առաւ :

— Թեւերնիդ տուէք ինձ :

Բօլ հնազանդեցաւ : Մատլէն Բօլին իրեն կարկառած թեւ բռնեց նորա վրայ յենլով, եւ առանց դիտողութիւն մ'ընելու այն սարսուռին վրայ՝ որով սպայն կը դողդալոր, ըսաւ անոր .

— Կը տեսնաք որ մնացի :

Տը Պրիվ չը պատասխանեց եւ առանց բաւ մը փոխանակելու լոկի մնջիկ յամարանոց վերադարձան յամրաքայլ :

Բաղմաթիւ ժամեր անկերիւ պաղութիւն մը տիրեց նոցա միջեւ եւ խօսակցութիւն-

նին վերջին ծայր ունայնաբանութիւններ եղան :

Տը Պրիվ Ռօպէրէ կը խօսէր եւ յակամայս կը բամբասէր զայն : Մատլէն այս նիւթը ձգել տալու համար բռնուն ճիգեր ընելով վերջապէս Բօլ հարցոց նմա :

— Ինչո՞ւ համար դուք ալ չը դացիք :

— Ապերախտ, պատասխանեց Մատլէն, որպէս թէ մնալու համար մեծամեծ զոհ-դութիւններ ընել պարտաւորած էր :

Գերագոյն արհեստ պլըուհեաց՝ որ կը կայանայ միշտ հաւատացնելու թէ աշխարհներ իրար անցուցած են, այն ինչ բուն իսկ իւրեանց բմահաճոյքներն դոհացնելու համար, գռեհիկ հնարքներ եւ թի գործ կը դնեն, հնարքներ՝ որք, խոստովանինք ի մեծ նուաստութիւն մարդ կային արական մասին, թէ իրենց՝ ռամկութեամբ իսկ ամենէն անվրիպելիներն են :

Մատլէնի մի խորատոյղ ակնարկն ընկերացած էր այս վերջին խօսքերուն : Բօլ նուաճեալ, պարտեալ, տարփանօք գոչեց :

— Ուրեմն կը սիրե՞ս դու դիս :

Մատլէն չը պատասխանեց, բայց ալ աւելի յամառութեամբ նորա վրայ սեւեռելով աչիւնըն, նոցա հայեացքովը Բօլին հոգին տոչորեց եւ ժպիտով մը՝ զոր կանայք ոմանք միայն ունին, անծանօթ արբեցութեանց եւ խօլ հեշտութեանց երկինք մը դուշակել տուաւ նմա :

Եւս խնձորն Ադամին ներկայացնելուն այսպէս ժպտած ըլլալու էր :

Բօլ մոռցաւ դո՛րչան :

— Ճակատագիրս է եղեր, ըսաւ իւրովի Մատլէնի առջեւ ի ծուր յենալով դահավէժ : Փափաքէ՛, պատուիրէ՛, հրամայէ՛, բուստրուկդ եմ : Կեա՞նքս կ'ուզես, բուկդ է այն :

Մատլէն գլուխն դէպ անոր խոնարհեցոց, եւ չրթունքներն Բօլին ճակատը քերեցին թողլով որ երեսնոսեայ քաջասեւ մազերուն գանգուրները ծովասպային երեսը շոյեն :

Այս հերաց չօղափմամբ Բօլ սարսուեցաւ, յոտին կայնեցաւ, դեռատի կնկան մէջը դրկեց եւ տեսակ մը յիմարութեամբ՝ իւր կուրծքին վրայ սեղմելով, ականջին մրմնջեց հրաշունչ :

— Կը սլաշտեմ, Մատլէն, կը պաշտեմ զքեզ :

Բայց գրեթէ անմիջապէս վերջ, իրենց միջեւ անակնկալ ստուերի մը կանգնած կենալն տեսնել կարծելով, թեւերն թողուցին ամբապինդ ողջագուրած ճապուկ մէջքն, եւ Տիկին տ'Օրչանի վրայ ահաբեկ ակնակ մը ձգելով, յանկարծ ի փախուստ դարձաւ գոչելով :

— Ո՛չ, ո՛չ, թշուառական մը պիտի ըլլայի :

Ջարմանքն անշարժ եւ անխօսուկ թողուց նորատի կիներն՝ որ վայրկեան մը վերջը, գեղատեսիլ տժգոյն դուլխն երեքնելով, հայելիի մը քով մօտեցաւ հայեացքովը հարցաքննելով զայն եւ իւրովի ժպտելով որպէս ըրած էր Բօլի՝ մի քանի վայրկեան սուսջ :

Մի քանի րոպէի այս ներքին հարցաքննութենէն վերջը, գէմը յաղթունութեան դոհունակութիւնը միայն արտայայտեց եւ սա բառեր խուսափեցան չրթունքներէն :

— Վերստին պիտի գայ :

Այն ինչ այս երեկոյին Մէօտօնի եկեղեցոյն մէջ ժամը տասը կը զարնէր, լուսինը տ'Օրչանի ամարանոցին ծառուղեաց միոյն մէջ մարդու ստուեր մը կը ձգէր՝ որ խորհրդաւոր իմն անդ մօտենալէն վերջ, ցանկորմը կը հասնէր կարելի եղածին չափ թիչ ոսնածայն հանել ջանալով :

Ամարանոցը դուրցերիական այն տեսակ փոքր շէնքերէն մին էր՝ ոյք այժմ՝ ա՛յնքան բազմաթիւ կը ընուն Փաշիդի շրջակայքը :

Այդ շէնքն երկու դասիկոնէ կը բաղկանար գետնայարկի մը վրայ՝ որ սրահը, ճաշասրահն եւ Տիկին տ'Օրչանի դահլիճը կը պարունակէր : Յառաջին դասիկոն կը զբաւնէին Ռօպէրի եւ Մատլէնի ննջասենեակներն իրարու կապուած՝ թանգարանով մը ուր կը քաշուէր նախկին ծովային սպայն ծխելու համար եւ զոր որսորդութեան զէնքեր կրող հրացանակաւներով պճնադարդած էր :

Սանդուղ մը՝ որ դրսէն կը տեսնուէր, գետնայարկէն սկսելով բոլոր դասիկոններու երրորդ պատուհանին ուղղածիք դժին միջեւ մինչեւ յերկրորդ յարկը կը բարձրանար՝ ուր կը բնակէին սպասաւորք՝ Բիէր եւ Իւրսիւլ :

Բիէր, տէրն կանխած էր ի Փարիզ այն աշուտն իսկ :

Մեր խօսած ժամուն, բացի Մատէնի սենեակէն՝ որ լուսաւորուած էր, ամառանոցն լիովին մթին եւ խաւարին էր :

Տիկին տ'Օրչանի սենեակին պատուհանները բաց էին :

Մարդը թաւուաներուն մէջէն անոնց միոյն ներքեւ յառաջացաւ : Մատէնի ձայնը լսուեցաւ՝ որ

— Այսպէս չ'ունիմ ձեզի. գիշեր բարի, Իւրսիւ, կ'ըսէր :

Դուռ մը դոցուեցաւ : Սանդուղը մի քանի րոպէ լուսաւորուեցաւ կատարեալ մթաթեան մը մէջ վերիցնալու համար այն պահուն՝ յորում երկրորդ դրան ձանչիւնը՝ զոր նոյնպէս կը փակէին, առաջինէն աւելի հեռուն լուեցաւ :

Լոյսն հեռանալ թուեցաւ Մատէնի սենեակէն՝ որուն պատուհաններուն գունաների սղոռներն իջած ըլլալով, բոլոր այս մանրամասնութեանց անձկանօք հետեւողին աչքերը չը կրցան նորա ներսը թափանցել :

Բոլոր Պրիվ, ըստ որում անշուշտ գուշակուեցաւ արդէն թէ նոյն ինքն էր այդ գիշերային այցելուն, տան ներքին տրամադրութիւնները ճանչնալով հասկցաւ թէ Տիկին տ'Օրչան կանխեղն իւր ննջատենեակին յարակից դռնուող փոքրիկ դահլիճի մը մէջ դրած էր :

Տարտա՛ երկիւղ մը զգալ սկսաւ նորէն, եւ եկած ճամբէն յետո պիտի ընկրկէր երբ նորատի կնկան կիսաստուերն, սղոռներէն միոյն վրայ նկարուեցաւ չինական ստուերի մը պէս : Ետոյ այս սղոռն վեր առնուելով Մատէն՝ լիովին սպիտակներ հագած տեսնուեցաւ մեծափայլ, լուսնի արծաթազօծ ճաճանչներուն միջեւ՝ որ պատուհանին գլորեթէ կատարեալպէս մթին որմածակին մէջ նորա ուրուականը կը լուսաւորուէին, հանգստի այն բարերար ըզձանդէն, ուն ալ ելեկտրական լոյսին բոցերով գեղափայլիլը՝ կը տեսնենք, թատրոնաց գիւթական խաղերուն մէջ :

Բոլ հիսպիլ մնաց : Քայլ մ'առաւ եւ Մատէնի արծաթափայլ երկնից մէջ մտաւ խոհածած ակնարկներն իւր վրայ ձգելու

համար, վարդենիի ճիւղ մը կոտրեց՝ զոր արեւը չորցուցած էր :

Այս չոր ձայնին, մատաղատի կինը գլուխը ծռեց եւ տը Պրիվը նշմարեց : Այս վերջինն աղերսալիք ձեւ մ'աղղեց անոր՝ որուն պատասխանեց Մատէն մի մատը չրթանցը՝ վրայ դնելով, եւ յետոյ աներեւոյթ եղաւ : Լոյսը մարեցաւ : Բանի մը րոպէ վերջը, գլխաւոր դուռն՝ որուն կ'առաջնորդէին քիւլով մը պատասպարեալ վերնադասթին աստիճանները, ծանր ծանր բացուեցաւ : Բոլ յառաջ խոյացաւ :

— Ներեցէք, ո՛հ, ներեցէք, ես եմ, ըսաւ :

— Տղայ, միմիջեց Մատէն եւ դուռը վերստին դոցուեցաւ իւր եւ Բոլին ետեւէն :

ԼԵՕՔՕԼ - ՍԹԱԲԼՕ ԹԲԳԴ. Յ. Մ. ՊԱՍՄԱՃԵԱՆ
կայարան Մուսթաֆա - Բաշայի

ԱՌՈՂՋԱԲԱՆԱԿԱՆ

ԱՌԱՆՑ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԵԱՆ ԾԵՐԱՆԱԼՈՒ ԱՐՈՒԵՍՏՆ

ԳՐԵԱԼ ԶԻՆԱՅԻ ՆՇԱՆԱԿՈՐ ԲԺՇԿԻ ՄԸ

ՅԱՄԻ ՏԵԱՌՆ 1697

Թէեւ մեր օրերն համրուած են եւ Աստուած է անոնց տէրն, հարկ է սակայն խոստովանիլ թէ մեր լիակատար արամադրութեան ներքեւ թողած է զայնս :

Արդ, մեր կեանքն երկարելու համար պէտք է ջանալ առաքինի լինել :

Մեր մարմինը կանոնաւորապէս խնամելով եւ միշտ առաքինի կեանք մը վարելով, կ'ունենանք զօրաւոր եւ քաջառողջ բարեխառնութիւն մը որուն արդիւնքն է երկար եւ բարեբաստիկ կեանք :

Հեղինակն ինքզինք առաջ կը բերէ իւր օրինակ. գործադրած է իւր սկզբունքներն եւ անոնց կէտ առ կէտ հետեւելով կրցած է վերահաստատել իւր առողջութիւնն որ չափազանց խանգարուած էր :

Իւր խրատները կը բովանդակին չորս

յօդուածի մէջ, որք կը պահանջեն կարգի դնել 1. սիրտն և անոր գործողութիւնները. 2. ուտեստը. 3. ցերեկուան գործերը. 4. գիշերուան հանգիստը:

Ա. ՍԻՐՏ ԵՒ ԱՆՈՐ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹԻՒՆՔ

Սիրտը մարդուն համար այն է ինչ որ են արմատները ծառին և ակն դետակին համար: Ամեն ինչ կը վարէ, և եթէ կարենանք կարգի դնել անոր գործողութիւնները, հոգւոյն կարողութիւններն և հինգ զգայարանք նմանապէս կարգի կը մտնեն. ուստի մեր առաջին հոգը պարտի լինիլ հրակել մեր սրտին ըղձանաց և գործողութեանց վրայ:

Առ այդ յաջողելու համար, զբաղեցէ՛ք միայն այնպիսի խորհուրդներով որք առաքինութեան կը միօրին Մի՛ շատանաք միայն աշխատելով ձեր անձին զարգացման. ջանացէ՛ք նաեւ բարերար ու օգտակար ընել ձեր առաքինութիւնն: Ուստի, եթէ բան մը կը մտածէք, խօսք մը պիտի արտասանէք, բան մ'ընել կ'որոշէք, նախ խորհեցէ՛ք եւ դուք ձեզի հարցուցէ՛ք: Մտածածս, ըսելիքս կամ ընելիքս օգտակար թէ վնասակար է այլոց: Եթէ օգտակար է, խօսեցէ՛ք կամ գործեցէ՛ք առանց ընկրկելու խոջնդոտներու առջև: Եթէ վնասակար է, բնաւ մի կատարէ՛ք այդ մօլութիւնները, խօսքերը կամ գործերը:

Անվրդով պահեցէ՛ք ձեր սիրտը:

Երբ մարդու մը սիրտը լեցուած է հաճոյ և մարդկային ընկերութեան օգտակար դադախարներով, իւր զգացումներն ի յայտ կուգան դէմքին վրայ. ներքին ուրախութիւնն և պայծառութիւնը կը փայլին իւր ա՛րող մարմնոյն վրայ, և ամենուն աքին կը զարնէ այն ճշմարիտ քաղցրութիւնը զոր նա կ'զգայ հոգւոյն խորէն:

Յաճախ խորհեցէ՛ք ձեր վիճակին երջանկութեան վրայ: Մարդ երջանիկ է երբ գիտէ ճանչել իւր երջանկութիւնը: Լաւագոյնս ըմբռնելու համար իմ երջանկութիւնըս, կը խորհիմ թէ հանդարտիկ կեանք մը կը վարեմ տանս մէջ, մինչդեռ այնքան ուղեւորներ կը նեղուին փողիէն, հովէն եւ անձրեւէն: Երբ զանձնս կը բաղդատեմ այդ տարաբաղդից հետ և ես զիս զերծ կը տեսնեմ անոնց ամեն թշուառութիւններէն,

կրնամ միթէ՛ գոհ չլինիլ վիճակէս:

Հաշակաւոր եէն հայրենակիցս զեղեցիկ խրատ մ'ունէր. «Եթէ լաւագոյն բաղդի տիրանաք, կ'ըսէր, մտածեցէ՛ք առաւելապէս ձեր ունեցածին քան չունեցածին վերայ, ապա թէ ոչ միշտ պիտի բաղձաք և երբէք չպիտի կարենաք գոհացնել ձեր բոլոր բաղձանքները: Եթէ ձեր առջի վիճակէն վար լինաք, ըսէք դուք ձեզի. «Ինչ որ ինձ մնաց, կը բաւէ: Կրնան յափշտակել ինչքս, սակայն երբէք չպիտի կարենան խլել յինէն սրտիս հանդարտութիւնն, որ ստացուածոցս մեծագոյնն է:»

Բ. ՈՒՏԵՍ

Առտուն կանգնի նախաճաշ ըրէ՛ք: Դրութով կը շնչուի երկնից օդն, մինչդեռ բերնով՝ հողին բոյրերն և ամեն տեսակ հոտեր:

Գլխաւոր կէտ մ'է բերանը բան մը չէրած տունէն դուրս չելնել: Այս զգուշութիւն աւելի անհրաժեշտ կը դառնայ եթէ տարախոխիկ հիւանդութիւնը կը տիրեն կամ մարդ հարկադրեալ է հիւանդի տուն երթալ:

Լաւ ճաշ մ'ըրէ՛ք միջօրէին: Կերէ՛ք ամենապարզ կերպիւ պատրաստուած միս, որ աւելի առողջ և աւելի սնուցիչ է: Հեռի պահեցէ՛ք ձեր սեղանէն ինչ ինչ կերակուրներ որք հնարուած են ախորժակը գրգռելու համար:

Կերակուրները պատրաստած ատեն պէտք է զգուշանալ չափազանց աղ գործածելէ, որ արեան շրջաբերութիւնը կը յամրացնէ և շնչառութիւնը կը դժուարացնէ:

Մանր ծանր կերէ՛ք և լաւ ծամեցէ՛ք պատառները, որով պատառները լաւ մը կը փշրին, լորձունքով կը թրջին և ստամոքսին մէջ մեծ գիւրութեամբ կը մարսուին:

Մի՛ պնքսն լեցնէ՛ք ձեր ստամոքսն որ որ սեղանէն ելնելուդ բոլորովին կշտացած լինիք: Մննդեան առատութիւնն ստամոքսը կը բեռնաւորէ և մարսողութեան կը վնասէ: Նոյն խակ եթէ քաջառողջ և լաւ մարսող ստամոքս մ'ունենաք, մի՛ լեցնէ՛ք զայն ամբողջովին, և պահեստի ոյժ թողուցէ՛ք նմա:

Մանաւանդ երբ մարդ երկար ատեն

նեղուած է անօթութենէ ու ծարաւէ ,
պէտք է ինքզինքը չափաւորէ :

Կանուխ և ժուժկալութեամբ ընթրե-
ցէք :

Լաւագոյն է քանի մը անգամ ճաշել եթէ
մարդ պէտք ունի :

Ընթրիքէն երկու ժամ յետոյ միայն
քնացէք :

Գ. ՅԵՐԵԿՈՒԱՆ ԳՈՐԾԵՐԸ

Արթննալէ անմիջապէս յետոյ , քանի մը
անգամ ափով շփեցէք կուրծքերնիդ , սրտին
կողմը , որպէսզի տաք տաք անկողնէն ել-
նելով յանկարծ չմտիք և մարմնոյն ծակ-
տիկները չգոցուին , որով հարբուխ և ուրիշ
տկարութիւններ կ'ունենաք : մինչդեռ քանի
մը շրուաններ շարժման մէջ կը դնեն արիւնն
իւր իսկ կեդրոնին մէջ և շատ անհանգըս-
տութեանց առաջքը կ'առնուն :

Զգուշացէք պաղ հովէ որպէս նետէ մը :
Պաղ օդը կը խցէ մարմնոյն ծակտիկներն ,
և յայնժամ երեւան կուգան ուռոյցներ եւ
փշտիկներ , որք դուրս պիտի ելնէին այդ
ծակտիկներէն կամ անշմարելի քրտինքի
ձեւով եւ կամ անզգալի արտաշնչութեամբ :
Ուստի , նոյն իսկ ամառն երբ շատ թեթեւ
հազուստներ կը հազնինք , լաւ է որովայնը
ծածկել բամբակեայ լայն կտաւով մը , ա-
ռաջքն առնուլ համար խիթերու որք կըր-
նան յառաջ գալ յանկարծական պաղէ մը :

Եթէ ձմեռը ցուրտին սաստկութենէն
ոտքերնիդ սառի , տուն դառնալուդ պէս
գաղջ ջուր բերել տուէք և ձեռքով թրջե-
ցէք ոտքերնիդ , կամաց մը շփելով որպէս
զի կակուղնան և երակներն ստանան ի-
րենց բնական տաքութիւնը : Այս առաջին
գործողութենէն յետոյ , առանց վտանգի
կրնաք աւելի տաք ջրով լուալ ոտքերնիդ :
Եթէ , առանց այս զգուշութեան , յանկարծ
ոտքերնիդ դնէք տաք ջրի մէջ , սառուց-
եալ արիւնը կը մածանի , երակները կը
փնտսին , և ապագային մէջ ոտքի ցաւէ
նեղուելու վտանգին կ'ենթարկուիք :

Դ. ԳԻՇԵՐՈՒԱՆ ՀԱՆԳԻՍՏԸ

Երբ հանուիք և անկողին մտնելու պատ-
րաստուիք , կարելի եղածին չափ երկար
ատեն և ուժով շփեցէք ոտքերնուդ ներ-
քանը , մինչեւ որ ջերմ տաքութիւն մը զգաք :

Յայնժամ զատ զատ շարժեցէք ոտքերնուդ
մէն մի մատը :

Անկողին մտնելէ անմիջապէս յետոյ ,
պէտք է քնացնել սիրտը . կ'ուզեմ ըսել թէ
պէտք է հանդարտ պահել զայն և ի բաց
վանել ամեն խորհուրդ որ կրնայ արգելք
լինիլ քնանալու :

Այլ կամ ձախ կողին վրայ պառկեցէք ,
քիչ մը ծալլեցէք ծունգերնիդ և այս դիր-
քով քնացէք :

Ամեն անգամ որ արթննաք , անկողին
մէջ տարածուեցէք . այս միջոցաւ արեան
շրջաբերութիւնն և մոքին ընթացքն աւելի
ազատ կը լինին :

Քնացած ատեն , գլուխնիդ և դէմքեր-
նիդ մի՛ ծածկէք վերմակին ներքեւ , որով
շնչառութիւնն աւելի ազատ և աւելի մա-
քուր կը լինի :

Վարժեցէք բերաննիդ դոց քնանալ :

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԱԿԱՆ

ԹՈՂԵՔ ՈՐ ՓԱՍՏԻՄ

Ո՛հ , թեւեր առած , ամպերու մէջէն ,
Թողէ՛ք որ փախչիմ , Թողէ՛ք որ փախչիմ ,
Հեռու յաշխարհաց , որք մեզ ծանօթ չեն ,
Այլ բա՛ւ կերտողեմ , կը հալիմ մոշիմ :

Թողէ՛ք որ փախչիմ գէպ ի յաշխարհս այլ ,
Այլ բա՛ւ կը պնդիմ՝ ի գիւրս մուշի՛
Լըսել մի բարբառ , հասնիլ փարոսի :

Բաւ այսքան երազ , բաւ այսքան կասկած ,
Զայնն , որ կը հընչէ աստ իմ լըսելեաց ,
Գուցէ ի բարձունս քաջորոյ լըսի :

Օ՛ն , չուէ՛նք , թեւե՛ր կամ առաքաստեն՛ր ,
Օ՛ն չուէ՛նք , ահա պատրաստ կայ մի նաւ ,
Ո՛հ , կուզեմ տեսնել ես օւրիշ աստղեր
Եւ բոցանըշյլ խաչն որ ի Հարաւ :

Գուցէ հո՛ն գըտնեմ ես զայն բանալի՛
Որ պարզէ աչացս խորհուրդն հրաշալի՛
Թագուն դ՛ օրինօք տիեզերական ,

Եւ հո՛ն վիճակի դուցէ՛ քննարին
Ընթեռնուլ հեշտիւ և՛ աւելի դիւրին :

Միւս դաղտնի էջերն երկնի մատենական ,

(Վ. ՀԻՒԿՈՅ) Թարգմ. Յ. ԹԱԹԱՐԵԱՆ

ՏԵՂԱԳՐԱԿԱՆ

ԲԱՂԵՇԷՆ Ի ՊՈԼԻՍ

Գ.

(Շար . նախորդ թուէն և վերջ)

Փոքր Ասիայ հիւսիսային դարատափի , Պոնտոսի , գլխաւոր քաղաքն է Տրապիզոն . Թրքական Տրապիզոնի վրայ խօսինք մենք :

1204 ին Ալէքսիս Ա . Տրապիզոնի կայսրութիւնն հիմնեց ու Կողքիսէն մինչև Սինօք տիրելով՝ կեդրոնավայր ըրաւ իրեն Տրապիզոն , բայց ժամանակն անցեր էր , մեծ հանգամանքները պակսեր էին ու Բիւզանդիոնի տկար ցոյք մը միայն մնացեր էր , որ չէր կրնար մեծ բան մը կտակել վերջի սերունդին : Մեղկութիւն , վարքի ապականութիւն , արքունեաց ցոխութիւն , կառավարիչներու թուլութիւն , Սէլճուքներու , Պարսիկներու , Մոնկոլներու եւ ուրիշ թշնամիներու անընդհատ յարձակումներէն ազատուելու համար կովկասեան , հայկական ու կողիսական եւ յողովուրդներու հետ ըրած դաշնակցութիւններն ու խնամութիւնները վիպական շատ բաներ կը ցուցնեն , բայց մարդկութեան պատմութեան ու առաջիկութեան համար նշանաւոր բան մը չեն ներկայացներ : Մուհամմէտ Բ . ի Կ . Պոլսոյ առումն ու անոր պատերազմական ջոխաւոր պատրաստութիւններն այս երկու դարու Տրապիզոնական թագաւորութեան փայլն ալ մարեցին ու բոլոր կայսերական տունը գերի բռնեցին ի Կ . Պոլիս :

Իրացի երկիրները գրաւելու ու Մեծ-Սուլթանի տէրութիւնը Պոնտոսի այս կողմը տարածելու համար , Տրապիզոն անհուն ծառայութիւններ ցրաւ անոր իւր առման առջի ժամանակն : Ամեն դաշաժառանգի բնակատեղն էր ու Օսմանեան չորս մեծ Սուլթաններ ալ այստեղ ծնան . նոյնինքն Մուհամմէտ Բ . շատ տարիներ անցուց այստեղ ու անկից էր որ իւր տղաքներն ու յաջորդներն , Վրաստանի , Մինկրեւիայի , Աբաղիայի երկիրները նուաճեցին ու հար-

կատու ըրին անոնց եօթանասուն տարրեր ցեղերը :

Յամաքակողմէն , Հայաստանէն եկողին , երբ բարձրէն նկատէ քաղաքն , դեռ այն տրապիզ ձեւը ցոյց կուտայ իւր քաղաքորմն , որ նախապէս այս անունը տուեր է իրեն : Բոլոր այս պարիսպներն աւեր են ու Բաղէղի թաւուտները կը ծածկեն հիմա զանոնք , որոց մութ-կանաչ դոյնը տնաշարերու ճերմակ պատերու ու ծովի բաց-կապուտ մակերեւոյթի հետ դեղեցիկ հակադրութիւն մը կը ներկայացնէ :

Գրիստոնեայներն արեւելեան արուարձանի մէջ կը բնակին . այն մեծ շէնքն , որ ծովի կողմը կը հակի հոս , Էսքի-սէրայ , հին Գըզըլ-Հիսարն է , զոր քանդեց 1807 ին ռուսական ուժակոծումն . արեւելեան ու արեւմտեան երկու նաւատեղիները կը բաժնէ այս շէնքն . արեւմտեան արուարձանէն աւելի տարածուն ու շատամարդ է արեւելեան արուարձանն ու իւր նոր նոր շինութիւնները քիչ քիչ բուն քաղաքը կ'ընեն զայն . առուտուրի , ճարտարարուեստի , հիւպատոսութիւններու գլխաւոր կայանն է այս թաղը , տներն աւելի փայտաշէն , շատ բաժին միայարկ , որք փառաւոր սլարտէշներու մէջ կ'ընկողմանին :

Գրիստոնեայ քաղաքաբաժնի մզկիթներէն երեւելի են Չարչի-ճամիսին , Մէյտան-ճամիսին ու Նէնի-ճուսմա-ճամիսին , որ յաղթական Սուլթան Մէհմէմէտի առջի ուրբաթ աւուր աղօթքին նուիրուեր է . Ս . Նւզի-նիսս եկեղեցին է սա , որ Մեթրիօն կ'ըսուէր առաջ , որովհետեւ հեթանոսական ժամանակի գլխաւոր զբօսատեղ մը , Մեթրասի սրբութիւն ու այս աստուծոյ արձան մը կար հոս . Դիօկղետիանոս կայսեր օրով երբ Աւետարանը հիմ բռնեց հոս , Նւզի-նիսս մի քանիներու հետ գիշեր մը փոսի մը մէջ նետեց Մեթրասի արձանն , ասոր համար ալ մարտիրոսեցին զինք ու Տրապիզոնի պաշտպան-սուրբն եղաւ ու յարգուեցաւ աւելի Կոնստնտնուպոլսէն , որք այս փառաշուք եկեղեցին շինեցին իրեն :

Նէնի-ճուսմա-ճամիի հարաւակողմը փոքր մատուռ ու սրբաջուր (այաղմա) մը կայ , որ Ս . Գէորգին նուիրուեր է . Թուրքերը խռրէլէզ — Ս . Նւզիա կը կոչեն զայն . ասոր յիշատակութեան օրն գրեթէ բոլոր քաղաքը

մօտիկ ձորափոս, Կէօլ-չայիր ըստած տեղը
կը ժողովի ու կ'ըրօսնու:

1856 էն ի վեր չողենաւական երթեւե-
կութիւնը Կ. Պոլսոյ եւ Գարեթի առեւ-
տուրի արտածութեան ու ներածութեան
միջադիւծ ըրած են Տրապիզոնն. ժողովուր-
դըն է 32 000, 7-8,000ը յոյն եւ 2,000ը
հայ:

Տրապիզոնի հայերը, կ'ըսեն ինձիճեան
ու Բժշկեան, վերջի կոմսենի ատեն Մեծ -
Հայքէն ու Անիի կործանման ատեն մաս-
նաւորաբար անկէ դադրեցին եւ ու արեւել-
եան լազական լեռներէն երեւումը միջ ընկած
Հէօլիին գաւառէն մեծ բազմութիւնով մը
գրեթէ զուտ յունական հին քաղաքն ե-
կեր են:

Չորս եկեղեցի ունին Հայերն արեւել-
եան արուարձանի մէջ զորս կը շրջափակեն
իրենց գերեզմանատներն. Ա.- Ս. Աստուա-
ծամայր, ոյր կամարակալ տանիքն, այժմ
նորաչէն, քանդեցին թրքական պաշարման
ատեն. նախագաւթի մէջ կայ 1414ի ար-
ձանագրութիւն մը. Բ.- Ս. Աստուածածին,
նախապէս Յիսուս անուան նուիրեալ, բայց
չինութեան ատեն վար ընկած մարդու մը
հրաշալի ազատութեան համար հասարակո-
րէն Չարխարիան կը կոչուի. 1451 էն մնա-
ցած արձանագրութիւն մը կը ցուցնէ, որ
Խօճա Շամսաաին Հայ իշխանը շինեց է այս
եկեղեցին, հիմա քակեր են. Գ.- Ս. Յով-
հաննէս ու Դ.- Ս. Օգոսէնտիոս, թուրքերէն
Սուլու - Մանաթըր:

Սեպտ. 25. — Նաւն ենք. Լոյտի Թիմօ
եռակայմի մէջ, ծովը խաղաղ ու հարթ կեր-
պարանք մը ունի. չողենաւը կը լողայ ջրի
տհաքին զանգուածի վրայ ու Սեւ ծովու
հարաւային եզրը քերելով կ'անցնինք. եր-
կիրն անտառուն է, բազմաթիւ գիւղեր ու
չնորհալի շրջագծեր կը յաջորդեն միմեանց:

Երբ Սեւ ծովու վրայ նաւարկէ մէկը, կը
տեսնէ որ օդ, ջուր ու նկարչական ծովա-
փունքը բաց երկնակապուտէն ու փայլուն
կանաչութենէն գորշ, մութ գոյնի մը կը
փոխուի. Աշնան մէկ բաժին, աւելի ձմեռն
ու գարնան առջի երկու ամիսներու մէջ կը
պահէ երկինքն իւր գորշ ծածկոյթը, խորին

ջրերն ալ աւելի մթին կը բերեկին ու այս
պայմանով կ'արժէ որ Սեւ ծով կոչուի. նա-
ւորդները Սեւ-երկինք կը կոչեն այս ծովը,
թաթարներն ու մոնղոլներն իրենց առջի
ծանօթութեան ատեն «Գարա - Տէնկիլ»
կոչեցին զայն, վեհեփոկցիներն ու Ճենո-
վացիները Մար-Նէրօ, հիները Պոնտոս-Եւր-
սինոս: Գարիական, Փիւնիկական, Կովկաս-
եան ծովահէններէն մինչեւ նոր Թաթարա-
կան - թրքական ատենն երկիւղներ կը տա-
րածուէին այս ծովու վտանգաւոր նաւար-
կութեան մասին, ու անշուշտ ոչ առանց
պատճառի ու չափազանցութեան:

* * *

Սեպտ. 27. — Զրարուզկի մը վրայէն կը
ըլդանք, որ չորս մըն երկայնք ունի և այն-
չափ լայնութիւն, որ ինչպէս կ'ընէ Պիւնիոս,
ոչ միայն ասիական կողմէն միւս կողմ շե-
րու հաջիւնը կը լուրի, այլ եւ խաղաղ գի-
շերներու երդերն ու գեղեցիկները:

Վասփօրն ենք:

Վասփօրի հարաւային եզրը — հոն, ուր
մէկ մընէ աւելի եւրոպական տփի մէջ թա-
փանցող ծովածոցով մը Ուէլքէ-բ, եռան-
կիւնի թերակղզի մը կը ձեւանայ, կ'իյնայ
հին Բիւզանդիոնը: Փոփօսուն բախտեթ
վերջ 550 ին Կոստանդին կայսրը շէտ շէտ-
տառեղ մը շինեց իրեն Բիւզանդիոնն ու
Նոր - Հռոմ կոչեց զայն, ժողովուրդն ալ
Կոստանդնուքաւք, Կոստանդնուպոլիս.
Թուրքերը Ստամբուլ - հաւատքի լիութիւն-
կը կոչեն զայն:

Բուն քաղաքն երեք մըն շրջապատ ունի
ու այս եռանկիւնի թերակղզին ալ կ'առնէ
իւր մէջը. երկու կողմէն ծովու հոսանքները
կը սահմանեն զայն, հարաւէն Մարմարա
ծով — հին Պրոպոնդիս — որ Մարմարա
կղզիէն կ'առնէ իւր անունն, հիւսիսէն Ու-
կեղծիւրն, արեւմտակողմէն երեքկին պա-
րիսպ մը կը բաժնէ զայն մօտիկ երկրէն:
Եռանկիւնի արեւելածայրն, ճիշդ հոն ուր
Վասփօրի մէջ կը սողայ Մարմարա ծովը,
Սէրայը կ'իյնայ, անոր քով Բ. Դուռն, որ
չատ ատեն թրքական թագաւորութիւն կը
նշանակէ, ու այն մեծաշաք եկեղեցին, զոր
«Աստուածային իմաստութիւն» (Սոփիա)
անուանով շինել տուաւ Յուկտիանոս Խրիստօ

կայսրն : 1455 էն ի վեր գլխաւոր մզկիթ մ'է ասիկա . քաղաքի հարաւային տրեւմտեան եղբը Յօթն Աշտարակներու աւեր բերող , տէրութեան բանտաւորներու հին միջնաբերդ մը . հոս կը բանտուէին երբեմն այն տէրութեան դեսպաններն ալ , որոց հետ կուիին մէջ էր Բ . Դուռն :

Ծովէն դիտելով չքեղ , շատ յարաբերութիւններով եղական հայեացք մը կը ներկայացնէ բուն Կ . Պոլիսն : Գեղեցիկ բլուրներու մէջ երկու երկրաբաժիններու կարկառոգ ափերն , ծովէն վեր եօթ բարձրութիւններու վրայ ցցուող քաղաքն , մզկիթներու ու ոսկեմահլի մինարէներու շատութիւնը , նաւերով միշտ լեցուն նաւահանգիստը մեծաշուք երեւոյթ մը կուտան իրեն : Յամաքակողմէն դիտելով չրջակողմը լոին ու անմակ է . քաղաքի ներսը նեղ փողոցներ ու փայտեայ տներ ունի , որք մեծ հրդեհներ կը պատճառեն : Բնակիչներու շարքին մէջ շատ հայեր , յոյներ , հըրեայներ կը գտնուին , ասոր համար ալ չէն քաղաքաբաժին տեղերը խիստ խառնուտիկ է ժողովուրդի ժխորը : Զրկիրներ , չաքրածախներ , ամեն տեսակ հնակարկատներ իրենց ապրանքները կը ձայնեն , բոլոր այս ձայներու մէջ , որք մարդոց բարձրաձայն աղմուկներով , շներու հաչիւններով կը շատնան , վեր - վար , հեծու՛ն - հետիոտ մարդերու հոսանքը կը ծփի . արեւելցիներու գոյն - գոյն տարազներ , եւրոպացիներու պարզ գգեստները , ֆրանկներու շուտիկ ու պինդ քայլերն , թուրքերու թասուն ոտնփոխերն որոշաբար կը հակադրեն մէկզմէկ :

Նաւահանգստի միւս կողմն , Ոսկեղջիւրի մուտքէն զրեթէ կէս ժամ անդին , Վոսփորի ափի վրայ Տղմապաղձէ - Սէրայը , տիպական ափի վրայ Իսկիւտարն : Վոսփորի բոլոր ափերկայնքը հմայուն տեղեր ունի ու հարուստ ընտանիքներ ու դեսպանները ամառատներ ունին ասոնց մէջ :

* * *

ԸՆԴՀԱՆՈՒՆ ԶԱՅԵԱՅ

Մեր Բաղէշէն Կարինի ուղեգծի վրայ շատ մը գիւղեր տեսանք մենք , հայ ու քիւրտ , աւելի հայ . Թէքման դաշտի մէջ

միայն բոլորովին քրդական աշիրէթներ ու ջոկեր . դաշտամասերն աւելի հայերը կը բռնեն , լեռները քրդերն . չահու ու կեանքի խաղերն այս դիրքերու մէջ դրեր են այս երկու գիւղային ազգաբնակչութիւններն ու ամեն մէկն իւր միջավայրի յարմարութիւններու մէջ կը փնտռէ իւր կեանքն :

Գիւղային կեանքի մէջ այն դրաղումները կը գտնենք մենք , որք նախնական կեանքի մը պահանջումները կը գոհացնեն , ասոր համար ալ գիւղաբանութեան մը ճակատագիրը կը կազմէ միշտ հողագործութիւնն , ասոր վրայ աւելցնենք անասնապահութիւնը : Այն գետինն , որմէ կ'անցնինք մենք , բուն բուսահող է արդէն ու կաւի պարունակութիւնով ու նախորդ բոյսերու մթազոյն հին մնացորդներով կը բեղմնաւորէ ամեն վարուցանք ու կը լեցնէ հողագործներու ամբարներն ու յարգանոցներն : Մեր ուղեգծի գետնային կազմութիւնը դաշտային է , տեղ տեղ լեռնային և սակայն խոտ ու արօտ , բոյս ու ծաղիկ կը բռնեն ամեն տեղ ու մարդն ու անասունը պակաս բան մը չեն գտներ հոս գեղատնտեսական կեանքի համար , գէշն այն է : որ չահաբերելու ոյժը չունին տեղացիներն ու մտային կարողութիւններու անհակութեան համար , բընական վիճակի բարեբերութեան մասնակուն օգուտները միայն կը վայելին : Հաղորդակցութիւններու դժուարութիւնները կը մեռցնեն արդէն տեղային արտադրական շահերն ու իւր չոր բերնի համար միայն կ'աշխատի գիւղացին :

Մշակաբոյսերու մէջ առջի տեղը ցորենատեսակները կը բռնեն , ընենք գիր , տարեկան , կտաւատ , մանանխ , ռսպ , սիսեռ , գարի , կորեկ , կաղամբ , չոզգամ : Եգիպտացորենն , որ Մազքայի ու Սուրմէլիի հովտի մշակաբոյսերու նախասիրելին է , տեղ չը բռներ հոս ու իրր լազական հացաբոյս մը կ'արժէ , ու լազուտ անունը կը կրէ աւելի . ծառաբոյսերէն ուռենիներ միայն կրնանք յիշել այն ալ քանի մը գիւղերու ու գետերու շամբուտներու մէջ , ու եթէ բացառեմք Կայնէ-րալի անտառադաշտը , լերկ է մեր բոլոր անցագիծը :

Գիւղային կեանքի ջիղը հող ու հացն է , ու ասորուստի ամեն երեւոյթներու մէջը ա-

նոնք են, որ կը ցոլացնեն զի գային կեանքի ամեն երանգներն . բայց պարտք ու տոկոսը կը խենդիլագիններէն իրենց հոգն ու հացըն ու կը մարեն գիւղարնակութիւններու ամեն փայլը . քրդերէն աւելի գէշ, Աէնկ-թիւարէն աւելի բարբարոս վաշխառուներն են . « Այն ծերագուէսներն, ինչպէս կ'ըսէ Շէքսպիրն, որք գառի մորթ հագեր են » : Օր մը կալուկութը կ'առնեն գիւղացիներու ձեռքէն այս Շայլքներն, որ մը եղն ու կողմ, որ մը տուն ու արտ, որ մը իւր երկիրն ու իւր երկիրն : Պէտք է ըսել, որ մեր գեղջկային կեանքի այս ամենատխուր կողմն ուշադրութիւն չը գրաւեր ամենեւին . եթէ բան մը կայ աշխարհի վրայ, որ ամեն տեղ կեանքի առջի զարկը կը ցուցնէ, հացի խընդիրն է, գիւղատնտեսական կեանքի մէջ հողը, եւ սակայն երկրորդական գաւառական գիւղացի հայերու հողէն ու հացէն աւելի վեր բաներ են մեր ազգային գործիչներու բով :

Գեղջկային կեանքի միջին բեկբեկումները գիտելու համար հերիք է, որ գիւղի մէջ մտնէ մարդս . հոս ու հոն մերկ տղաքներ ու աղջիկներ, հոս ու հոն գետնաորներ, զորս փողոցի հաւաստութեան հետ կը շփոթէ մարդս . եթէ նորէն այցելէր Քրասնոփոնն այս տեղերը, նոր բան մը չէր գրեր . արդէն ամեն բան « Եղիցի » ըսուած օրերու վիճակի մէջ կը գտնէ մարդս այս տեղեր :

Յ. Մ. ՏՈՒՏՈՒԽԵԱՆ

ԶԱՆԱԶԱՆՔ

ՇԱՄԱՐԱՆԻՍ ԳԻՆԻՆ

ԻՒՐ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆՆ ԵՒ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԻՒՆԸ

Ո՞վ չը հետաքրքիր ճանչել այս գինւոյ պատմութիւնն, որ տիեզերական համբաւ մ'ունի, շամբանիա գինւոյ (Champagne, Գաղղիոյ մէջ գաւառ մը) որով իւրաքանչիւր տարի միլիոնաւոր բաժակներ կ'առաջարկուին երկրագնդի բոլոր կէտերուն վրայ,

որով այնքան բաժակներ կը լեցուն, այնչափ երջանկութիւններ կ'սկսին ու կը գուշակուն, եւ այնչափ դժբաղդութիւններ կը մոռցուն :

Շամբանիա գինւոյն ծագումն ու համբաւը ԺԱ. դարէն կ'սկսի (այն տունն անփոփոխ) : Ամենէն ընտիր շամբանիան կը գտնուէր Ուրեանոս Պապին իշխանութեան ժամանակ, որ մեռաւ 1099 թ. . մանաւանդ Այի այգեաց գինիք խիստ երեւելի էին . եւ Պապը, որ լաւ գիտէր ըմպել, միւս բոլոր այգիներէն նախամեծար կը սեպէր զայս : Գինին այն տունն աւելի կարմիրի կը զարնէր : Յետոյ՝ երբ Շամբանիոյ գինին ընդհանրացաւ, իմացուեցաւ նաեւ թէ ուրիշ գինի մ'ալ գոյութիւն ունի, որ փոփոխաւոր Շամբանիա կը կոչուի : Այս գինւոյ ընողն է Հոգվիլէսի վանքէն տօն Բէրլինսի անուն բենեդիկտեան երէց մը : Որով երուն ընտրութեամբն, քաղման յարմար եղանակով, խաղողաց ընտրութեամբ եւ վերջապէս զանազան տարւոյ գինեաց հետ խառնուրդով, այս երէցն յաջողեցաւ յառաջ ածել Շամբանիա գինւոյն ամենաընտիր տեսակը : Ոոտար այս գինին երկար տառն Բերլինսի գինի անուամբ ճանաչուեցաւ . իսկ Հոգվիլէսի վանքին մէջ պատրաստուածը մեծագոյն համբաւ կը վայելէր :

Վերոյիշեալ բլրոց թեթեւ խոնարհումը մշակութիւնը կը դիւրացնէ, եւ հողին կակղութեան պատճառաւ, դիւրապէս կրնան փորուիլ սէպը եղած հոյակապ մառանները : Ահաւասիկ ինչ կը պատմէ, այս անհուն մառանները այցելու մը . Այցեցի Մերսիէ-Էրէնէյի ընկերութեան մառաններն : Այնչափ ընդարձակ են նոքա, որ մարդ իրօք մէջը կը կորսնչի : Այս շինութիւնն որ Էրէնէյի եւ շրջակայից կարեւորագոյնն է, կը պարունակէ այնպիսի մառաններ, որք Շամբանիոյ ամենէն համբաւաւորներն ու լաւագոյնները սեպուած են : Նոցա ներքին պատերը զուրկ են աղիւսէ, եւ բլրոց տակէն ամեն կողմ կը տարածուին, մինչեւ 15 հազարամետր երկայնութիւն մը : Ընկերութեան կառքերն ամենայն ազատութեամբ մէջը կը շրջին : Այս անհուն գետնափորերը կը պարունակեն մեծ քանակութեամբ գինի, որք լցուած են տախառներու, տախառակներու եւ հազարաւոր շիշերու մէջ :

Փրփրաւոր գինւոյն յատկացուած գործարանները մանաւանդ խիստ հետաքրքրական են . մանաւանդ այն սրահներն , ուր տակառները կը մաքրուին ու կը լեցուին , որոնց մէջ հարկւրաւոր բանւորներ զանազան մեքենայներու միջոցաւ կը լեցնեն , կը փակեն եւ կը կապեն թելով կամ չուանով աւելի քան 70,000 շիշ ամեն օր :

Ահաւասիկ եւ գործողութիւնները .

Խաղողը այդինքերէն ուղղակի անդ կը կը բերուին , ուր Մապիլի գրութեամբ մեծ մաղերու մէջ գրուելով , խաղուողը կը հանուի : Այս գործողութիւնը կատարուելով անմիջապէս կը փոխադրուի ճնշման համար գործիքներ սարունակող մասնաւոր շէնքերու մէջ : Ճնշումէն յետոյ զանազան մեթեամբ ամաններու մէջ կը գրուին , որոց մէջ այս գործարանին մէջ կ'որոշուին երկու հսկայական տակառներ , որք ի միասին կըրնան մինչեւ 225,000 շիշ սարունակել :

Քաղումը մասնաւոր խնամօք կը կատարուի . խաղողները կը կտրուին որթերու վրայէն , կը մաքրուին , հատերը կը հանուին ոլկոյղներու վրայէն , եւ սպա մաղերու մէջ կը գրուին : Այս գործողութիւններէն զինի կը թողուն որ խաղմուողը մի քանի օրեր տակառաց մէջն ելի . Ապա արտաքս կը հանուի սառչոյցներու ժամանակ , երբ պայծառ վիճակի մէջ լինի : Ապա կ'սկսի խառնումն , որ է ճարտարութեամբ իրար խառնել զանազան այգիներէ քաղուած խաղողները , գինւոյն տալու համար բոլոր յատկութիւնները , հոտ , համ , գոյն եւ . Իւրաքանչիւր խառնուող գինւոյն կուտայ այն տեսակին կամ այգիին անունն որ մեծաւ մասամբ խառնուողին մէջ մտած է : Սովաւ կրնայ բացատրուիլ նաեւ ճշմարիտ Շամբանիայի գիներու տարբերութիւնը :

Գինիները շիշերու մէջ կը լեցուին մայիս ամսոյն մէջ , եւ երեք շաբաթ յետոյ ջերմութեան աստիճանը բարձրանալով , կ'սկսի եփիլ կամ աւելի լաւ փրփրիլ : Երբ այս եփումը բաւական սաստիկ է , շիշերը կ'սկսին ինքնին պայթիլ ու կտրիլ եւ այն ատեն գործաւորը առժամանակեայ մանուաներուն մէջ չեն կարող երթ եւեկել առանց թելով հիւսուած դիմակներու :

Այս եղանակին մէջ՝ պատահած կորուստը , գործարանատեսարք կը հաշուեն թէ՛ ընդ-

հանրապէս 0/0 15-20 շիշ կը հասնի , երբեմն ալ աւելի : 1828 ին — կ'ըսէ Շամբանիոյ պատմութիւնը — 0/0 80 շիշ ոչնչացան :

Երբ սոյն եղանակը կ'անցնի , շիշերը կ'իջեցնեն խիստ սլաղ մառաններու մէջ , ուր կը մնան 3-4 տարի վաճառականութեան յանձնուելէ առաջ :

Սակայն այս 3-4 տարուան ժամանակափոխոյն մէջ փրփրումէն առաջ եկած տեսակ մը հիւթ կը բարձրանայ շիշերուն ծածկոցին տակ , եւ այս վիճակին մէջ ամենէն լաւ գինին իսկ անհամ է եւ չի խմուի : Ուստի այս փրփրաւոր հիւթը հանուելով տեղը կը լեցնեն հասարակ լաւ շաքարէ կամ վանաշաքարէ շինուած օշարակ մը : Այս գործողութիւնը աւելի դիւրին է զի գործաւորը առժամանակեայ ծածկոցը հանելով , փրփուրն ինքնին դուրս կ'ելնէ , եւ տեղը կը լեցնէ օշարակը : Այլա չիլը վերջնական ծածկոցով կը փակուի եւ թելերով ու ցուցակներով կապուելէն զինի վաճառականութեան կը յանձնուի :

Վ. Գ. ՄԵՇՏՈՒՏՃԱՆ

ՄԱՍԻՍԻ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

ՈՌԱԶՍՐԿԵԱՆ ԽՆԴԻՐ

Թիի 21.	(Մալի Թիւ 3814)
» 49.	» 3841)
» 50.	» 3842)
» 51.	» 3843)

Յառաջիկային պիտի հրատարակեմք վերջին խնդիրն , 52 դ , յորմէ մէկ ամիս վերջ , տասն լուծողաց անուանքն արժանեաց կարգաւ , որոց առաջին երեքին պիտի տրուին խոստացեալ նուէրներն :

ՔՂԻ.— Տ. Տիգրան Վարժապետեան.—
2 եր 43 դ խնդրոյն լուծումն ուղիղ է :

ՇԱՐԱԹԱԿԱՆ ՍՈՒՐ ՀԱՆԳԱԿ

24 Հոկտեմբեր 1886

Պուլկարական խնդիրն, որ իւր ամենէն տաք վիճակին մէջ կը գտնուի, գրաւեց դարձեալ ամբողջ շաբաթն։ Ազգային ժողովը բացուեցաւ կիւրակէ օրն ի թրնովա խնամակալութեան մէջ ճառովն զոր ստորագրած էին Մեղակոյնը՝ Մուղղուրովն եւ Քարապէտովն։ Այս վերջինը Սոփիա մնացած լինելով, հեռագրաւ զրկած էր զիւր ստորագրութիւն։ Բացման ճառը չը պարունակէր ո՛ր եւ է ակնարկութիւն այն քաղաքական կուռքն վերաբերմամբ զոր Պուլկարիւ կը մղէ հանդէպ Ռուսիոյ, այլ ծանուցանելով իրաց վիճակն, արդի տագնապին վերջ մը տալու պէտքն եւ Սոսորանիէին գումարման նպատակը, կը հրաւիրէ զնա ընտրել իշխան մը որ իւր կեանքը նուիրէ պաշտպանելու համար հայրենեաց շահերը։ Այդ հանդիսաւոր նստին մէջ Պաղէնապէրի Աղեքսանդր իշխանի անունը չէ յիշուած։ Նշանակելի պարագայ մ'է որ իշխանը Տարմուղատէն լատկապէս երկու պատուիրակներ զրկած էր յայտարարել թէ ինք չը պիտի ընդունի իշխանական գահն, եթէ պուլկար երեսփոխանը ընտրեն զինքը։ Սոսորանիէի այս նստալըմանը կարճատեւ պիտի լինի եւ երեսփոխանական ընտրութեանց վաւերացումէն յետոյ, ժողովն անմիջապէս պիտի ձեռնարկէ Պուլկարիոյ իշխանի ընտրութեան։ Բաց ի Աղեքսանդր իշխանէն, որոյ ընտրութեան հաւանականութիւնը արկարացած է, ռուսական մարտանաւուց Վառնայի առջեւ ըրած ցոյցին եւ Տէրութեանց ունեց ճնշողական ձեռնարկներուն պատճառաւ, երեք չորս ընտրելեաց անուններ միայն կը յեղյեղուին զիւանադիտական շրջանակաց մէջ։

Հաւանական ընտրելեաց կարգէն է Տաւրիսարքայի թագաւորին երրորդ որդի եւ Յունաստանի թագաւորին եղբայր՝ Վալտէմար իշխանն, որոյ վրայ ըստ կարելոյն համաձայնութիւն մը գոյացած կ'երեւի ընդ մէջ Ռուսիոյ եւ Անգլիոյ։ Ա՛յ նուազ կարելութիւն կայ նաեւ Օլտէմպուրկի Դուքսին համար։ Վերջապէս ի՛նչ որ ալ լինին պուլկար երեսփոխանաց զգացումն ու որոշումն իրենց ստղագայ իշխանին համար, հեռի չէ օրն յորում պիտի կատարուի այդ ընտրութիւն որոյ արդիւնքը կ'իմանանք յառաջիկայ շաբաթ։

Քաւալարս զօրավարը կը շարունակէ ռուսական

սական տղեկացութիւնը բանեցնելու ջանքեր երկրին ամեն կողմը։ Անցեալ շաբաթ վերջնագիր մը տուած էր խնամակալութեան, երեք աւուր պամանաժամու, պաշտնակալ կարգադրութիւնն այն ամեն խնդրոց որոց առ կախ մնալն առիթ տուած էր ռուսական մարտանաւուց Վառնայի առջեւ զրկուելուն։ Զօրավարը կ'սպառնար ռուս հիւպատոսաց եւ գործակալաց հետ մեկնիլ պուլկարական հողէն, եթէ դոհացոցիչ պատասխան մը չ'ոտանար։ Ի պատասխանի այս սպառնալեաց, խնամակալութիւնը պատասխանեց թէ ամենուրեք խիստ հրամաններ տրուած են ռուս հիւպատակաց կենաց եւ ընչից պաշտպանութեան վրայ հսկելու։

Անգլիական նորընտիր դեսպան Սըր Ուիլիէմ Հուսայգ շաբաթուս մէջ հանդիսաւորապէս Վեհ. Աթոքանին ներկայանալով մատոյց իւր յանձնարարադրերը։ Ն. Վեհափառութիւն սիրալիր ընդունելութիւն մ'ըրաւ Մեծին Բրիտանիոյ ներկայացուցչին զոր յառաջագոյն եւս տեսած էր իւր մայրքաղաքին մէջ, առժամեայ պաշտօնով, եւ գոհութիւն յայտնեց որ այս անգամ կ'ընդունի զնա իբր դեսպան։

* *

Գեր. Ռուսմուքլեան Հայրն տակաւին յայտնած չէ իւր ընդունելութիւնը կամ մերժումը Կեսարիոյ առջնորդութեան պաշտօնին համար, եւ անձնական տկարութիւնը դարմանելու պէտքն եւս առաւել զգալով, Ս. Պատրիարք Հոր որոշմամբ Պատրիարքական Փոխանորդութեան պաշտօնին համար Տեղակալ կարգած է Իւթիւճեան Տ. Գեորգ զաւգապետը։

Ընտրութեան նոր լուր մ'ալ կը հասնի Պալքէսիւրէն որոյ վիճակին Առաջնորդ ընտրուած է Դիմաքսեան Գեր. Հմայեակ Եպիսկոպոսը։ Գեր-ատենագետ Կրօն. Ժողովոյ։

Ասորուց կաթողիկոսական փոխանորդ Յարութիւն վարդապետ ի Սպա-իւլ-նուր իւր ատախանին ու պաշտօնին անյարմար վարմանց մէջ գտնուած լինելով հանդէպ կայս. կառավարութեան, պաշտօնանկ եղաւ Բ. Դրան որոշմամբ եւ թէպէտ Մարտին պիտի քարոզուէր վանքի մը մէջ փակուելու համար, սակայն հիւանդ լինելով, Ազգային Հիւանդանոց դուրեցաւ առժամապէս։ Միւս կողմէ, Ազգային Պատրիարքարանն, որոյ իրաւասութեան ներքեւ կը գտնուի Ասորուց կաթողիկոսը, հրաւիրեց Ն. Սըրբաղնութիւնը նոր փոխանորդ մը զրկել, որուն յանձնարին Փոխանորդարանին գործերը, Փոխանորդարանը կնքոյ ներքեւ առնուած է։

Տ. Ա.